

Araştırma Makalesi / Research Paper

TEVFİK FİKRET VE ABBAS SİHHAT'İN “ÇOCUK EDEBİYATI” KAPSAMINDAKİ ŞİİRLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME

Ali EROL*

Öz

Türk edebiyatı ve Azerbaycan edebiyatı benzer dönemlerde yaşanan benzer siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerin de etkisi ile süreç açısından benzer temayüllere sahne olmuştur.

Bilindiği üzere “sosyal sorumluluk bilinci” ve “toplum için sanat” düşüncesi 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın başlarından itibaren her iki sahada da edebiyat dünyasına yeni bakış açıları kazandırmıştır. Siyasetten kültürel ve ekonomik gelişmelere kadar oldukça geniş bir alanı kapsayan söz konusu bakış açılarının edebiyat dünyasına kazandırdığı bir diğer çalışma alanı da “çocuk edebiyatı” olmuştur.

Azerbaycan edebiyatında, çocuk edebiyatının öncü isimlerinden birisi Abbas Sıhhat'tir. Edebiyatımızda ise Tevfik Fikret, bu konudaki ilk yetkin çalışmaların sahibi olması bakımından ayrı bir değeri haizdir. Fikret'in Azerbaycan çocuk edebiyatının gelişimine önemli katkıları ile birlikte aynı zamanda Abbas Sıhhat de dâhil olmak üzere pek çok şaire ilham olduğunu da burada ifade etmek gerekir.

Kendi sahalarında çocuk edebiyatı konusunda ilk adımların sahibi olan bu iki isim, çalışmalarında benzer bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bireysel ya da yarı sosyal temlerden siyasi konulara geçiş şeklinde tezahür eden bu süreç, amaç ve araç birliği açılarından da karakteristik özellikler taşır.

Geliş Tarihi/ Date Applied: 31.10.2019

Kabul Tarihi/ Date Accepted: 07.02.2020

Makalenin Künyesi: Erol, A. (2020). “Tevfik Fikret ve Abbas Sıhhat'in “Çocuk Edebiyatı” Kapsamındaki Şiirleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 49, 123-136.

DOI: 10.24155/tdk.2020.131

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, erolali99@gmail.com.

ORCID ID: 0000-0001-6760-7075

Bu çalışmada çocuk edebiyatı kapsamında Tevfik Fikret ve Abbas Sıhhat'in şiirleri önce kendi içlerinde tasnife alınarak ayrı ayrı değerlendirilecek, ardından gerek tematik unsurlar gerek duyum ve yansıtma tarzı gerekse dil ve üslup açılarından metin örnekleri ile birlikte karşılıklı aynı zamanda neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar sözcükler: Tevfik Fikret, Abbas Sıhhat, çocuk edebiyatı, Azerbaycan edebiyatı, Türk edebiyatı.

A Comparative Evaluation Between Tevfik Fikret and Abbas Sıhhat's Works in Respect to Children's Poetry

Abstract

Turkish literature and Azerbaijani literature have gone through similar developmental stages with the effect of similar political, social and cultural developments experienced in similar periods.

As it is known, both the "awareness of social responsibility" and the concept of "art for society" brought new perspectives to the literary world in both fields starting from the last quarter of the 19th and the beginning of the 20th century. Through these perspectives another field of study, namely as "Children's Literature", brought to the world of literature, covering a wide range from politics to cultural and economic developments.

Abbas Sıhhat is one of the pioneers of children's literature in Azerbaijani literature. In our literature, Tevfik Fikret has a distinct value in terms of having the first competent studies on this subject. It should also be noted that Fikret is also an inspiration to many poets, including Abbas Sıhhat, along with his significant contributions to the development of Azerbaijani children's literature.

These two names, who had the first steps in the field of children's literature in their own fields, showed a similar approach in their studies. This process, which manifests itself as a transition from individual, or semi-social themes to political issues, is also characteristic of the unity of purpose and instrument.

In this study, the poems of both Tevfik Fikret and Abbas Sıhhat will be evaluated separately within the scope of children's literature and then thematic elements will be examined in terms of both perception and treatment followed by style and language examples with cause and effect relationship.

Keywords: Tevfik Fikret, Abbas Sıhhat, children's literature, Turkish literature, Azerbaijani literature.

Giriş

20. yüzyılın başlarından itibaren siyasi, sosyal ve kültürel gelişmeler açısından Azerbaycan edebiyatı, uzun süre etkisinde kaldığı Rus edebiyatına alternatif olarak yeniden şekillenmeye başlayan Türk edebiyatı ile tanışmaya başlamıştır. Özellikle siyasi ve sosyal konulardaki eleştirel yaklaşımları ve açılımları ile Azerbaycan edebiyat dünyasını etkilemeye başlayan Namık Kemal, Şemsettin Sami, Halit Ziya'nın eserleri büyük ilgi görmüş, şiirde Tevfik Fikret başta olmak üzere Rezaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid, Rıza Tevfik, Mehmed Akif gibi isimler örnek alınmaya başlanmış, kendilerine nazireler yazılmıştır. Mehmed Hadi'nin Namık Kemal'e nazire olarak yazdığı "Facie-yi Heyatimizden Bir Perde", Fikret'e yazdığı "Nasıl Yükselmeli", "Tevfik Fikret Bey", "Fikret", "Haluk'un Pederi", Şaik'in Rezaizade Mahmut Ekrem'e yazdığı "Bir Quş", "Yad Et", "Bu da Bir Şe'r-i Fani-yi Diğer" gibi çalışmalar bunlardan sadece birkaçıdır. Türkiye ile bu yıllarda kurulan diyalogun Azerbaycan'ın yanı sıra Türk kültür dünyası adına da önemli kazanımlar sağladığını ayrıca ifade etmek gerekir. Erdoğan Uygur bu yıllarda dil alanındaki gelişmeleri incelerken diğer coğrafyalarla birlikte İstanbul'dan Hamit, Abdullah Cevdet, Halit Ziya, Ekrem ve Ahmet Kemal gibi isimlerin de adlarını zikrettikten sonra Türk coğrafyasının farklı bölgelerinden yapılan katkıların millî meselelerin tespiti ve hedeflerin belirlenmesinde ortak bir şuurun oluşması sürecine ivme kazandırdığını ifade eder (Uygur, 2007: 66).

Ekrem Cefer söz konusu etkilenişim sürecine değindiği bir yazısında o zaman Bakü'deki kütüphanelerde Azerbaycan yazarlarından daha fazla Türk yazarlarına ait kitaplar olduğunu söyler ve en beğendiği ismin de Tevfik Fikret olduğunu ifade eder (Hüseynoğlu, 1999: 18) Rüstem Hüseyinov da aynı görüşe sahiptir ve bir çalışmasında *Servet-i Fünun* dergisinin gerek içerik gerekse şekil açılarından Türk edebiyatına olan katkılarını sayıp döktükten sonra derginin lideri olarak Fikret'e dikkat çeker, kendisinden övgü ile söz eder (Hüseynov, 1968: 131).

Gerçekten de bu dönem içerisinde gerek sosyal ve siyasi temalardaki çüretkar tavrı, gerek şiir ve şekil özelliklerine getirdiği yenilikler ve gerekse çocuk edebiyatı sahasındaki öncülük vasfı ile, tiyatro eserleri ile Namık Kemal'i ayrı tutarsak, Azerbaycan'da kendisine en çok yer verilen isimlerden birisi Tevfik Fikret olmuştur.

Etkilenişim Sürecinde Fikret ve Sıhhat

Azerbaycan'da hemen hemen aynı yıllarda eserlerinde Eşref, Namık Kemal ve Abdülhak Hamid gibi isimlerle birlikte Fikret'e atıflarda bulunan (Sehhet,1976: 12-23) ve Fikret'ten önemli ölçüde etkilendiğini düşündü-

ğümüz isimlerden birisi de Abbas Sıhhat'tir. Söz konusu yıllarda gelişme süreci içerisinde öncülük adına önemli adımlar atacak olan Sıhhat, bu yönü ile de, tıpkı Tevfik Fikret gibi, "avangard" şairler arasında yer alır. 1905'te *Hayat* gazetesinde yayımlanan "Teze Sé'r Néce Olmalıdır" adlı makalesi ile şiiri yeniden tanımlayacak olan ve bu çerçevede "azade şiir" kavramını telaffuz edecek olan Sıhhat'in bu yöndeki çabaları Fikret'in düşünce ve yaklaşımları ile paralellikler göstermektedir.

O yıllarda Abbas Sıhhat'e yeni bir bakış açısı kazandıracak olan temel mesele sanat ve toplum ilişkisi olmuştur ki bilindiği üzere bu yöndeki tartışmalar genelde Türk edebiyatında, özelde ise Fikret'in sanat anlayışında da önemli dönüm noktalarından birini teşkil eder. Fikret'in başta "Sis" şiiri olmak üzere "Han-ı Yağma", "Promete", "Ferda" "Haluk'un Amentüsü", "Haluk'un Vedar" gibi çalışmalarında görülecek olan "toplum için sanat" kaygısı, her iki şairi ortak paydada buluşturan unsurlardandır. Nitekim Sıhhat'in *Sınık Saz*'ı ile Fikret'in *Rubab-ı Şikeste (Kırık Saz)* adlı eserindeki isim benzerliği de bu paydanın en somut göstergelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Aynı şekilde Fikret'in "Hasta Çocuk" manzumesinde sergilediği yenilikçi ve serbestiyetçi tavrın bir benzerini, Abbas Sıhhat'in "Şe'r Perisi ve Şeheri" adlı şiirinde bulmak da pekâlâ mümkündür. Her iki şairin, sanat ve toplum kaygısı ile geleceğe yönelik olarak muhatap aldıkları genç nesil ve çocuklar konusundaki hassasiyetleri de, bazı nüansları ile birlikte, onları aynı noktada buluşturan diğer bir unsurdur.

Fikret sanatının ilk döneminde bireysel duyguların terennüm ettiği şiirleri yanında, henüz siyasi muhakemeler ya da felsefi muhasebeler olmamakla birlikte, maişet ya da günlük hayata dair yarı sosyal diyebileceğimiz konulara odaklanmıştır. Ancak âdeta bir söylenme niteliği taşıyan ve trajik hayatların gündeme taşındığı "Ramazan Sadakası", "Balıkçılar", "Verin Zavallılara" gibi bu tür şiirlerde de esasen gidişattan hoşnutsuzluk ve bir şikâyet olduğunu, söz konusu tavrın toplumsal kaygı, eleştirel bir bakış niteliği taşıdığını söylemek mümkündür. Sıhhat'le birlikte Azerbaycan romantik şiirinin önemli temsilcilerinden olan Mehmed Hadi bir çalışmasında Fikret'in başta "Balıkçı", "Hasta Çocuk", "Hasanın Kazası" olmak üzere bu ilk çalışmalarında görülen gerçek hayata dair toplumsal kaygıların coşkun bir nitelik taşıdığını ifade eder (Talibzade, 1977: 158). Bu tespite katılmakla birlikte Fikret'in ilk kalem tecrübelerinden sayılan çalışmalarından sonra "Şehrayin" (1889) ile asıl rotasını belirleyeceğini

1 Abbas Sehhet, *Sınıq Saz* adlı eserine yazdığı "Mukaddime"de, eserin adı ile ilgili olarak Fikret'in *Rubab-ı Şikeste*'sinden esinlendiğini belirtir: "Eserlerimi sınıq ürektek çixan sızultular olduğu için Fransızların şair-i eziminin 'Zerf-i Şikeste' adlı eserine ve Türklerin büyük şairi Tevfik Fikret Bey'in 'Rübab-ı Şikeste'sine teqliden *Sınıq Saz* deye adlandırdım" (Sehhet, *Eserleri*, 1976, 36)

ve “Sis” (1901) ile sanatında yeni bir merhaleye ulaşacağını ifade etmek gerekir.

Sanatsal süreç açısından baktığımızda Sıhhat’te de benzer bir tablo ile karşılaşmak mümkündür. Abbas Sıhhat romantik bir şair olarak anılmakla birlikte (Akpınar, 1992: 11) kendisi aynı zamanda maarifperver realistler arasında yer alır. Hatta Kamran Aliyev’in zamanla realizme yöneldiğini ifade ettiği (Eliyev, 1985: 34) Sıhhat’in Sabir’e olan hayranlığı ve onun hakkındaki düşünceleri onun realist tercihlere hiç de uzak olmadığını gösterir. Öyle ki şairi tanımlarken âdeta Stendhal’i hatırlatır bizlere:

Ol imiş xahişi ol avamın,

Şair ayineidir dövranın. (Sehhet, 2005: 149).

Zamanov, Sabir ile Sıhhat’i karşılaştırdığı bir çalışmasında, Sabir’in tenkidi realist Sıhhat’in ise romantik olduğunu ancak bu temayüllerin kendilerini karşı karşıya getirmediğini hatta her ikisinin de farklı dil ve üslup içerisinde de olsa aynı amaca yöneldiklerini belirtir. Esasen bu konu, sonraki yıllarda da üzerinde oldukça hararetli tartışmaların vuku bulduğu bir konu olmuştur. Söz gelimi Cefer bir çalışmasında “amaç birliği” ifadesine karşı çıkararak olan bitenin sadece etkilenme ya da öykünme olduğunu ima eder. Bütün bu tartışmaların henüz adı konulmamış bir edebî ekol olarak romantizmin, aynı şartlar ve aynı dönem içerisinde realizm ile benzer bir çizgide gelişmesinden kaynaklandığını ifade eden yazar mevcut durumun söz konusu isimlerin sanat anlayışlarındaki değişmeye bağlanamayacağına vurgu yaparak Şaik’in 1908’de romantizmi benimsediği, üç yıl içinde 1911’de realizme yöneldiği, ardından 1914’te tekrar romantik eğilimler gösterdiği şeklindeki yorumları yanlış bulur. Aynı şekilde Sıhhat’in 1908’de romantizme, 1910’da realizme ve 1916’da yine romantizme yöneldiği yönündeki değerlendirmelere karşı çıkar. Yazar sözlerini realistlerin, romantiklerin de romantik olarak kaldıklarını, bu tablonun ancak romantikler üzerindeki realist etkilerle açıklanabileceğini vurgulayarak sürdürür (Memmed Cefer, 1988: 18).

Esasen, bu durum, romantizm ile realizmin Azerbaycan’da, Avrupa’da olduğu gibi etki-tepki faktörünün bir ürünü olarak değil de nüans sayılabilecek unsurların belirlediği birer edebî akım olarak tezahür etmiş olması ile alakalıdır ki meseleyi bir başka çalışmamızda ayrıntıları bir şekilde ele almış idik.

Gerekli bulduğumuz bu kısa açıklamadan sonra konumuza dönecek olursak şiir kronolojisini dikkate aldığımızda, tıpkı Fikret gibi bireysel temalardan toplumcu çizgiye uzanan benzer bir süreci Sıhhat’te de görmekteyiz. Ancak bu süreç Sıhhat’te daha keskin bir görünüm arz eder.

İlk çalışmalarını 1903-1905 yılları arasında dönemin önde gelen isimleri ile birlikte *Şark-i Rus* gazetesinde yayımlayan Sıhhat, bu tarihlerden itibaren bireysel temalardan sıyrılarak toplumsal konulara yönelir. Eski anlayışı eleştirmeye başlar. Birlikte klasik tarzda çalışmalar yaptığı kalem dostu Naseh'e yazdığı manzum bir mektubunda yenilik arayışı içerisinde olduğunu ifade eder (Sehhet, 2005: 148). Bir zamanlar onunla, Terrah ve Sabir ile birlikte yaptıkları bu tür edebî çalışmaların gaflet olduğunu, merisiye, kaside gibi türlerin, rindane tavrın zamana uygun olmadığını belirtir (Mir Celal, 2004: 272). Zamanov 1905 Manifestosu'nun getirisi olan özgürlükçü atmosfere bağladığı Sıhhat'taki bu değişimi şu sözleri ile özetler: "*Onların ikisinin de esl bedii yaratıcılığı 1905-ci ilden sonra başlanmışdır. Ağulları, şüurları harekete getirib, ictimai fikrin inkişafında yeni dövr açan 1905-ci il inqılabı bir çox senet adamları kimi, Sabir'in de Sehhet'in de daxilindeki potensial qüvveni oyadı, onları sxolastik qezel qeside edebiyatının, épiqonçılığın tilsiminden xilas édib, heyata, xalqa yaxınlaşdırdı.*" (Zamanov, 2003: 156).

İleride âdeta pişmanlığını dile getireceği ilk tecrübelerinin ardından toplumsal hayata yönelen Sıhhat, güncel meselelere, tıpkı Fikret gibi, güncel tavrılarla dahil olmuş ve söz konusu tavrı zaman içerisinde daha belirgin hâle gelmiştir. Şair "Yaz", "Yay Gecesi", "Qış" "Ekinçi Neğmesi", "Payız Çağında", "Payız Gecesi", "Bahar Axşamı", "Derya Kenarı" gibi pek çok şiirinde bazen doğrudan, bazen de dolaylı yaklaşımlarla, atıflarla yoksul, biçare insanların trajik durumlarını ele almış, makale, mektup türü çalışmaları ile duygu ve düşüncelerini ortaya koymuştur. "Teze Şé'r Néce Olmalıdır", "Bir Mektuba Cavab", "Beraderim Firidunbey Köçerli Cenablarına", "Dostum Mirza Abdulla Şaiq Cenablarına", "Naseh" gibi farklı türdeki çalışmaları ile "Taze Şiir" in (Yeni Şiir) ölçüleri konusunda öneriler getirmiştir.

Sıhhat'in sanat hayatının ikinci evresi diyebileceğimiz bu yıllarda şiirlerinde görülen toplumsal temler, bir yönü ile de "azadlık" (hürriyet) kavramına bağlı olarak siyasi eleştiri taşır. Bu tavrı bilindiği üzere bir yönü ile onun Fikret'le kesiştiği noktalardandır. Bir yönü ile diyoruz çünkü Sıhhat'in çalışmalarında Fikret'ten farklı olarak "ana dili", "millî kültür", "millî tarih" gibi "millî şuur" kaygısı ihtiva eden hassasiyetler vardır. Şairin "Nida-yı Millet Yaxud Amal-i Vetənperverane (1906)", "Feryad-ı İntibah Yaxud Amal-i Vatanperverena (1906)", "Nale'yi Teheyür yaxud Millete Xitab (1907)", "Dilber-i Hürriyete (1907)", "Yad Et (1908)", "Veten I, II (1909, 1912)" gibi pek çok çalışmasında bu duygular ağır basmaktadır. Fikret'te ise aynı kaygılar daha çok evrensel bir bakış açısının ürünüdür. Bununla birlikte her iki şairin eleştiri odağı aynıdır: Yönetim.

Sihhat'in Azerbaycan'da yeni şartların başladığı yıllarda yayın hayatına giren Hayat (1905) gazetesinde yayımladığı “Teze Şé'r Néce Olmalıdır” adlı makalesinde vurguladığı konulardan birisi (Sehhet, 1976:7-9) sanat ve hürriyet meselesidir. Kamran Aliyev Abbas Sihhat'le birlikte Azerbaycan romantiklerinin bu yöndeki temayüllerinde Türkiye'de II. Abdülhamid'e karşı verilen mücadelenin önemli bir örnek teşkil ettiğini ifade eder (Eliyev, 1985: 24). Türkiye'de gidişattan en fazla şikâyet etmiş isimlerden birisinin Tevfik Fikret olduğu düşünüldüğünde, şairin bu anlamda Sihhat üzerindeki etkisi daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Sihhat “Ölü Şehir” adlı şiirinde mezarlığı andıran şehri uzaktan izlerken gördüğü tabloyu,

Hökm fermadır onda sümt ü sükut,

Sarmış afağını dumanlı bulut (Memmedov, 1988: 301).

ifadeleri ile yansıtmıştır ki burada geçen “ufukları sarmış olan dumanlı bulut” ifadesi bizlere doğrudan Fikret'i hatırlatır:

Sarmış yine âfakını bir dūd-i muannid,

Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpeymütezâyid. (Kaplan,1986: 68).

Bir şiirinde “*Yazmaq olmaz feqat olmazsa qelem azade.*” (Memmedov 1988: 316) ifadesi ile sanat ve hürriyet konusundaki yaklaşımını özetleyecek olan Sihhat, baskı ve sansür politikalarının (gamlı zulmet) olduğu ortamda sanat yapılamayacağı düşüncesindedir (Sehhet, 2005: 151). Zira duygu ve düşüncelerin sağlıklı olabilmesi hür iradeye bağlıdır (Sehhet, 1976: 311-317). Şair Şaik'e yazdığı manzum mektubunda ruh hâlindeki karamsarlığı temelde mevcut siyasi gelişmelere bağlar (Morkoç, 2018: 185). Mevcut şartları bir şair olarak “Heva-yı Aşiqan”da itiraf niteliğindeki şu iki dize ile özetler:

Lakin zemanе çünkü fena bir zamanedir,

Éyham ile kinaye ile natiq olmalı! (Eliyev, 1985: 69).

Duygu düşünce ve pratik bağlamında her iki şairi benzer kılan bir diğer unsur da ilham alınan güven kaynağıdır. Gerek Fikret'in gerekse Sihhat'in hoşnutsuz oldukları mevcut gidişat hakkında bel bağladıkları temel güvence yeni nesil olmuş ve her ikisi de çocuklara ve gençlere sığınmışlardır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Tevfik Fikret'in ilk çalışmalarında çocuk, saflığın ve masumiyetin bir sembolü olarak acıma ve şefkat duyguları ile birlikte verilir. Bu şiirlerde çocuk, sosyal bir yara hâlinde, kimsesiz yoksul itilmiş örselenmiş aktörler olarak yer alır. Ancak şair karamsarlığa izin vermez ve kısa sürede bu duygulardan sıyrılarak muhayyel bir nesil yaratır zihninde. Zira şair mücadele sürecinde ümitsizliğe yer olmadığına inanır:

“Ölmek nedir sebâb için?..

Ümmîd ölür mü hiç?” (Parlatır ve Çetin, 2004: 531).

Halûk'un Defteri'nde (1911) gençlikten beklentilerini sıralar. Oğlu Halûk'un şahsiyetinde fenle, ilimle harmanlanmış beyinler hayal eder. Aktif, dinamik bir gençlik arzusunu koyar ortaya. *Promete* ile onu mitolojik bir kahraman, *Ferda* ile yarınlara güvencesi yapar. *Halûk'un Vedai*'nda ise bütün bu hayallerini oğlunun, uzak diyarlardan getireceğine inanır. Bunun tek şartı ise gayret ve çalışma azmidir. Zira ona göre “Vatan, gayur insanların omuzları üstünde yükselir” (Tevfik Fikret, 1986: 85).

Fikret'in Halûk ile şahsiyetinde çerçevesini çizmeye çalıştığı “idealist genç profili” Sıhhat'te bu kez “Ahmed” adı ile karşımıza çıkar. Tema yine vatandır, vatan sevgisidir. Setterhan'ın liderliğinde Güney Azerbaycan'da verilen bağımsızlık mücadelesinden ilhamla kaleme alınmış olan “Ehmed'in Qeyreti”nde Ahmed, vatani için gösterdiği gayretle eşleştirilir:

....

Çalışdıqca eksilmezdi, herkiz onun qeyreti.

Çox severdi vetenini, milletini, dinini. (Memmedov, 1988: 305).

Bir çalışmasında yazarların eserleri ile toplum psikolojisi üzerinde oynayacakları role işaret eden Sıhhat (Akpinar, 1988: 173) bir sanatçı olarak başlıca görevlerinin millete hizmet ve aynı zamanda onu terbiye etmek olduğunu belirtir (Sehhet, 2005: 148). Bu yolda o da tıpkı Fikret gibi umudunu asla yitirmez. “Yad Et”, “Şair”, “Yuxu” gibi çalışmalarında her ne kadar zaman zaman melankolik, sitemkâr ve bezgin bir tavır sergilese de gençliğe güveni tamdır. Yarınlara teminatı olarak gördüğü gençliği “Nitq-i Menzum”, “Mekteb Şakirdi” gibi şiirlerinde “eğitim” ve “bilim” kavramları ile tanıştırmaya çalışır. “Ata ve Oğul” da okul sevgisi aşılama çalışır, “Küçe Uşağı”nda sokak çocuklarının eğitilmesi ve topluma kazandırılmasının önemine işaret eder. Bu düşünceler bir başka çalışmaya şu ifadelerle yansır:

Kesb qıl elm ü hüner, se'y emel,

Ta ki, her müşkilin olsun münhell. (Memmedov, 1988: 317).

Şairin bu yıllarda kaleme aldığı “Tereqqi ve Tekamülün Qanunu”, “Feryad-ı İntibah Yaxud Amal-i Vetenperverane” gibi pek çok çalışmasında bu yöndeki kaygıları görmek mümkündür.

Çocuklar için yazılmış olan şiirler ile çocukların konu edinildiği şiirler arasındaki farktan yola çıkarak iki şair arasında bir kıyaslama yaptığımızda yine önemli müştereklerle karşılaşırız.

Fikret'in bazı şiiirlerinde çocuk bir konu iken, bazı şiiirlerinde doğrudan muhataptır. Bize göre çocuk edebiyatı denilince akla gelen çalışmalar da esasen bunlardır ki edebiyatımızda “Şermin (1914)” dili ve içeriği ile bu konuda ilk adımı oluşturur.

Hatırlanacağı üzere divan edebiyatında Sümbülzade Vehbi (*Lütfiye-i Vehbi*) ve Nâbi (*Hayriyye*) gibi birkaç eser dışında çocukların muhatap kabul edildiği bir çalışma yoktur. Yeni edebiyatımızda, Şaik'inde büyük bir hayranlıkla ifade ettiği gibi (Şaik, 1977: 157), bu konudaki ilk ciddi adım Fikret'ten gelmiştir. Toplam otuz bir şiiirden oluşan *Şermin*, esasen Fikret'in maddi imkânsızlıklar nedeni ile gerçekleştiremediği *Yeni Mektep* hayalinin bir ürünüdür. 1914'te yayımlanan ve tamamen çocuklara yönelik düşünölmüş kitaptaki şiiirlere baktığımızda bir anlamda Fikret'in hayalindeki *Yeni Mektep*'in müfredatını buluruz. Eğitim ve öğretim kaygısı kitaptaki daha ilk çalışma olan “İthaf”ta vurgulu bir şekilde karşımıza çıkar. “Şermin'in Elifbası”, “Oku Dilber Çocuk”, “Papatya”, “Hediye”, “Arslan” gibi pek çok şiiirde bu kaygı devam eder.

Aynı şekilde eğitim ve terbiye amaçlı olarak çocuklara yönelik yayın kaygısı Sıhhat'in çalışmaları açısından da karakteristiktir. 1906'da Şamahı'da Türkçe (Azerbaycan Türkçesi) öğretmeni olarak başladığı pedagojik çalışmalarını edebiyatçı kimliği ile pekiştiren yazar duygu ve düşüncelerini *Debistan* (1906-1908), *Rehber* (1906-1907), *Mekteb* (1911-1918) gibi çocuklara yönelik yayım yapan yayınlarla paylaşmış, “Mekteb Şakirdi”, “Nıtq-i Menzum”, “Küçe Uşağı”, “Ata ve Oğul”, “Veten”, “Ana ve Oğul”, “İt ve Gölgesi”, “Qış”, “Yaz Seheri”, “Payız Çağında”, “İki Bahar”, “Bağça”, “Güllerin Bexsi”, “Ağ Zanaq”, “Şebboy”, “Quşlar”, “İki Dana”, “Cüceler”, “Ana ve Bala” gibi didaktik şiiirleri; “Tülkü ve Méymun”, “Tülkü ve Qurd”, “Ayı ve Ş'ir”, “Gün ve Külek”, “Serçe ve Qırqı” gibi değişik türlerdeki çalışmaları ve Kırlov, Puşkin ve Lermantov'dan yaptığı tercüme çalışmaları ile çocukların eğitim ve terbiyesini amaçlamıştır. Günümüzde Azerbaycan çocuk edebiyatının klasikleri arasında gösterilen bütün bu çalışmalarda şair halk şiiirinden de istifade ederek son derece açık ve sade aynı zamanda çocukları cezbedecek bir dil bir ve üslup kullanmaya çalışmıştır. Şairin ana dili konusundaki hassasiyeti ise ayrıca önem arz eder. Okullarda Türkçenin (Ana Dili, Azerbaycan Türkçesi) zorunlu tutulması gerektiği düşüncesinde olan Sıhhat (Sehhet, 1976: 41-43) dil sevgisinin aşılınması adına da gayretkâr bir tutum izlemiştir.

Sonuç

Gerek Türk gerekse Azerbaycan edebiyatında çocuk, çağdaş edebiyat süreci ile birlikte edebiyatın konusu ve konuğu olmaya başlamıştır. Her iki sahada da klasik dönem itibarıyla edebî eserde kendisine yer bulamayan çocuk, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyılın başlarından itibaren hem etken hem de edilgen bir kaynak olarak şair ve yazarların ilham kaynaklarından birisi olmuştur.

Türk edebiyatında Tevfik Fikret'le birlikte ete kemiğe bürünecek olan bu kaynak, hemen hemen aynı yıllarda Azerbaycan'da da maarifperver realistler olarak tanınacak şair ve yazarların çalışmalarında kendisine geniş yer bulmuştur. Bu akımın temsilcilerinden olan Abbas Sıhhat de kendi sahasında Abdulla Şaik ile birlikte bu yönde en fazla emek vermiş isimler arasındadır.

Sıhhat'in bu tercihinde genel anlamda Batı kaynaklı Rus edebiyatı ile birlikte yine Batı edebiyatından mülhem yeni bir gelişme süreci yakalayan Türk edebiyatı, özel anlamda ise Tevfik Fikret'in rolü büyük olmuştur.

Bu noktadan hareketle, etkilenişim faktörü de dikkate alındığında, gerek Fikret'in gerekse Sıhhat'in, çocuğu konu ettikleri ya da çocuğu muhatap aldıkları şiirler arasında duyuş ve söylem açılarından dikkate değer benzerlikler bulunduğu görülür. Sosyal bir tem olarak çocuğun konu edildiği çalışmalardaki benzer duyular benzer siyasi şartların bir getirisi olarak bazı nüanslarla birlikte, her iki şairi de birbirine yaklaştırır. Ancak didaktik bir niteliğe sahip *Şermin*'deki bakış açısı ile, Sıhhat'in çocuk şiirleri arasındaki yöntem ve amaç birliği âdeta bir ortak payda olarak karşımıza çıkar.

Kaynakça

- Abbas Sehhet (1976). *Eserleri II*, (Meqaleler, Tercümeler). Bakı: Azerbaycan Dövlət Neşr.
- Abbas Sehhet (2005). *Seçilmiş Eserleri*. Bakı: Lider Neşr.
- Akpınar, Yavuz (1988). *Çağdaş Türk Şiveleri Azerî Türkçesi ve Edebiyatı Metinleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Akpınar, Yavuz (1994). *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh.
- Eliyev, Kamran (1985). *XX Esr Azerbaycan Romantiklerinin Edebî Nezeri Görüşleri*. Bakı: Elm.
- Erol, Ali (2007). *Azerbaycan Şiiri'nde Romantizm*. İzmir: Azerbaycan Kültür Derneği Yayınları.
- Hüseynoğlu, Gülhüseyn. (1999). *Mikayıl Müşfik*. Bakı: Işıq.
- Hüseynov, Rüstem. (1968). "Tovfik Fikret'in Dünya Görüşü Haqqında." Azerbaycan, Bakı.
- Memmed Cefer (2003). *Seçilmiş Eserleri II*. Bakı: Çinar Çap.
- Memmedov, Memmed (1988). *XX-çi Esr Azerbaycan Poéziyası*. Bakı: Yazıçı.

- Mir Celâl (2004). *Azerbaycan'da Edebî Mektebler* (Haz. Tehsin Mütellimov). Bakı: Ziya-Nurlan
- Morkoç, Ayvaz (2018). "Abbas Sehhet'in Edebî Faaliyetleri". *Türkiye ile Türk Dünyası Arasında Bir Köprü Yavuz Akpınar Armağanı*. 180-193, Ankara: Bengü.
- Talıbzâde, Abdulla Şaiq (1977). *Eserleri IV* (Haz. Kamal Talıbzâde). Bakı: Azer Neşr.
- Kaplan, Mehmet (1986). *Tevfik Fikret*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İsmail- Nurullah Çetin (2004). *Tevfik Fikret; Bütün Şiirleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uygur, Erdoğan (2007). "Füyuzat ve Molla Nasreddin Dergilerinde Edebî Dil Tartışmaları". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 53-64, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Zamanov, Abbas (2003). *Seçilmiş Eserleri*. Bakı: Çınar Çap.

Extended Summary

Similar political, social and cultural developments experienced in similar periods had a great impact on shaping Turkish literature and Azerbaijani literature. For this reason, literary works witnessed similar tendencies in its course in both countries. Similar polemics were experienced, similar schools and currents emerged. In other words, the idea of "awareness of social responsibility" and "art for the sake of society" brought new perspectives to the world of literature in both countries from the last quarter of the 19th century to the beginning of the 20th century.

Along with Russian literature, Turkish literature played an important role in shaping the course of this process in Azerbaijan. The names such as Tevfik Fikret, Namık Kemal, Rezaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid Tarhan, Rıza Tevfik, Şemsettin Sami, Halit Ziya, Mehmed Akif started to be modeled with their critical approaches in political and social issues. Innovative ideas were adopted, interpreted and evaluated in publications.

One of the reflections of this influence in Azerbaijan, which covered a wide area from politics to social and cultural developments, was in the field of Children's Literature.

As it is known, Tevfik Fikret has a distinctive place in terms of producing first competent studies in this field. When we analyze the said period, it is seen that Fikret also made important contributions in the development of Azerbaijani Children's literature. The poet inspired many names working in this field with his different style and method. One of these names is Abbas Sihat.

Fikret's influence is quite evident in the poems of Abbas Sihat, one of the founding names of children's literature in Azerbaijan. In fact, this influence is multi-dimensional. Both Fikret and Sihat displayed similar approaches in their studies. As a matter of fact, it is not a coincidence that Fikret and Sihat have come to title their "Rubab-i Şikeste (Broken Saz)" and "Sınık Saz" similarly. It is also possible to trace Fikret's innovative and liberal attitude in his poem "Sick Child" in Abbas Sihat's "Şe'r Fairy and Şeherli". Similarities in the process of transition from individual or semi-social themes to political issues, and their sensitivity on purpose and tool unity are also characteristic. For example the thoughts of Sihat, who will redefine the poem with his article named "Teze Şe'r Néce", show significant parallels with Fikret's work on the same subject. The main source of the new point of view in this article is the relationship between art and society. We know that debates in this direction constitute one of the important turning points in Turkish literature and in particular Fikret's understanding of art. In his initial period Fikret focused on individual subjects as well as on what we can call as semi-social themes about daily life. However, he undertook a new mission as part of "Art for the sake of society", which will emerge over time according to the changing conditions in his works such as "Han-ı Yağma", "Promete", "Ferda", "Haluk'un Amentüsü", "Haluk's Vedai", especially "Sis".

When we look at the artistic process, it is possible to encounter a similar picture in the works of Sihat. In other words, just like Fikret, we also see a similar process in Sihat, ranging from individual themes to socialist outlook. However, this process has a more powerful and discernible progress in Sihat. The social themes seen in his poetry written in which we can call the second phase of his artistic life, are marked by a political criticism revolving on the concept of “freedom”. In some aspect this attitude constitutes one of the most important points where his path crosses with that of Fikret. We say with one aspect because, unlike Fikret, in the works of Sihat, we notice that he was sensitive about national consciousness such as “mother tongue”, “national culture” and “national history”. In Fikret, the same concerns are mostly the product of a humanist perspective and have a universal character. However, the focus of criticism of both poets is the same: the administration with its deficiencies and flaws.

Another common direction that both poets looked into find a solution to their concerns for the future is seen in their poems. Because both poets seek comfort in the new generation, rely on young people and turn to children. In some of Fikret’s poems, the child is a subject, while in some of his poems he is a direct addressee. We maintain that the principal works that come to mind when it comes to children’s literature are essentially these and “Şermin (1914)” in terms of its language and content in our literature. Likewise, it is possible to trace a similar concern for children for education and training purposes that is a characteristic feature in Sihat’s work. He reinforced his pedagogical studies, which he started in 1906 as a Turkish (Azerbaijani Turkish) teacher in Şamahı with his literary identity, published many works for children such as “Debistan (1906-1908)”, “Rehber (1906-1907)”, “Mekteb (1911-1918)” in children’s periodicals.

Both Fikret and Sihat have remarkable similarities in terms of perception and discourse in all these poems in which they talk about the child or address the child. The influence of Fikret on Sihat is revealed through unity of method, purpose, even language and style between “Şermin” and Sihat’s approach to children’s poetry.

In this study, the poems of Tefik Fikret and Abbas Sihat within the scope of Children’s Literature will be classified and evaluated separately, and then they will be analyzed comparatively in terms of thematic elements, sense, reflection style, language and style, together with text samples, as well as the cause-effect relationship.

